DL 819
.H3 H3
Copy 1

LIBRARY OF CONGRESS.
[SMITHSONIAN DEPOSIT.]
Chap. DL819
Shelf H3H3
UNITED STATES OF AMERICA.

Merrick

1792–
1876

MINNESTECKNING

ÖFVER

JACOB AUGUST VON HARTMANSDORFF.

FÖREDRAGEN PÅ KONGL. VETENSKAPS-AKADEMIENS HÖGTIDSDAG
DEN 5 APRIL 1872.

AF

HENNING HAMILTON.

MINNESTECKNING

ÖFVER

JACOB AUGUST VON HARTMANSDORFF.

FÖREDRAGEN PÅ KONGL. VETENSKAPS-AKADEMIENS HÖGTIDSDAG
DEN 5 APRIL 1872.

AF

HENNING HAMILTON.

46090

STOCKHOLM, 1872.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

DL819
.H3H3

Om också naturvetenskaperna och mathematiken utgöra de väsendtligaste föremålen för Kongl. Vetenskaps-Akademiens verksamhet, må dock ingen art af högre bildning inom Akademien sakna målsman, hvarföre hon äfven, i öfverensstämmelse med sina grundreglor, tid efter annan med sig införlifvat män, hvilka, utan anspråk på ett namn bland vetenskapernas idkare, likväl af sin uppfattning af deras betydelse känt sig manade att, i den mån sådant varit med andra pligter förenligt, egna dem sin tjenst. Bland dessa intager Jacob August von Hartmansdorff ett framstående rum, såsom erkännande hvaraf Akademien i år öfver honom låtit prägla en minnespenning, framställande på åtsidan hans bröstbild med omskrift: *Jac. Aug. von Hartmansdorff*, och i nedra kanten: *Nat. 1792. Den. 1856;* på frånsidan en hög klippa, på hvars sidor en forsande ström delar sig, och med omskrift, efter Ovidius: *Refrenat non sistit,* samt i afskärningen: *Socio de patria optime merito R. Ac. Scient. Svec. MDCCCLXXII.*

Få svenske män hafva på sitt lands offentliga angelägenheter utöfvat ett sådant inflytande, som von Hartmansdorff, och med fog torde kunna sägas, att i senare tider ingen, oberoende af sin ställning såsom embetsman, endast genom sina personliga egenskaper verkat i samma omfång som han. Att det alltid skedde till fäderneslandets bästa,

kan måhända icke utan öfverdrift påstås. I detta afseende må vi ej gå historiens dom i förväg. Visst är emellertid, att äfven under den tid, då han mest var föremål för klander, aldrig den lättaste skugga kunde kastas på renheten af hans afsigter, likasom han också, då han mot slutet af sin lefnad försakade sina forna politiska vänners förtroende, fortfarande af dem åtnjöt den högaktning, som endast karakterens fasthet och sinnets ädelhet kunna förvärfva och under alla skiften bibehålla. Det är ock med denna känsla för hans minne, som jag nu går att i den korthet, dagens öfriga förhandlingar ålägga mig, framställa hans lefnad och verksamhet.

Slägten von Hartmansdorff synes härstamma från Pommern, der hofrätts-rådet Mathæus Hartman år 1683 adlades och blef slägtens stamfader. Hans sonson Joachim Christoffer öfverflyttade till Sverige och bosatte sig i Småland. Här, på det lilla hemmanet Liatorp i Adelöfs socken, föddes den 12 Mars 1792 August von Hartmansdorff*). Hans föräldrar, kaptenen vid Jönköpings regemente Jacob Baltzar von Hartmansdorff och Fredrika Grönhagen, flyttade få år derefter till Brevik, beläget på Torpön i sjön Sommen. Länge lemnades denna del af vårt land oberörd af den nyare tidens både förbättringar och förvillelser. Lefnadssättet var enkelt, såsom fädrens det varit, och den storartade, mäktigt anslående naturen alstrade det allvar i lynnet, den ihärdighet samt den kraft i vilja och handling, som utmärkt mer än en af dess söner. Redan vid 10 års ålder förlorade von Hartmansdorff sin fader, som efterlemnade honom i knappa omständigheter, men med bidrag af en anförvandt kunde han dock fortsätta sina studier i Wim-

*) Han föddes tvilling med systern Augusta Fredrika, som blef gift med kyrkoherden Gladheim i Marbäck i Småland.

merby skola, och gjorde det med sådan flit, att han redan vid 14 års ålder kunde blifva student i Upsala, der han inom två år med utmärkelse undergick hofrätts- och kansli-examina. Vid 17 års ålder inträdde han sålunda på embetsmanna-banan, nemligen så väl i Svea Hofrätt som i krigs-expeditionen, och blef ett af de många bevisen, att den till få ämnen inskränkta, men grundliga undervisningen i den tidens skolor, hvilka han sjelf framdeles skulle verksamt bidraga att omskapa, jemte det tidiga inträdet i statens tjenst, förmådde att framkalla en embetsmanna-duglighet, som den till myndig ålder komne skolynglingen, oaktadt sin mångsidiga bildning, icke kan utan de största ansträngningar uppnå.

Genom arbetsamhet, allvar och en för hans ålder mer än vanlig stadga gjorde sig von Hartmansdorff snart förtjent af sina förmäns uppmärksamhet och förtroende. Redan i slutet af år 1809 erbjöds honom att åtfölja d. v. statsministern för utrikes ärendena L. von Engeström till fredsunderhandlingarne i Jönköping, hvilken anställning han sjelf, såsom man finner af en efterlemnad anteckning, hoppades skulle ”blifva ursprunget till hans framtida lycka”. Så vida denna var att söka i ett träget användande af hans sällsporda krafter och en i början hastig befordran, bedrog honom icke hans aning. Följande året blef han anstäld såsom kopist vid pommerska expeditionen och, under riksdagen i Örebro, såsom kanslist i expeditions-utskottet. Med liflig uppmärksamhet följde den adertonårige ynglingen de stora frågor, som här förekommo till afgörande, och är det lätt förklarligt att han dervid omfattade de åsigter, hvilka den tiden gälde såsom liberala. Det blef honom derföre välkommet, då han, efter att mellan riksdagarne hafva arbetat dels i pommerska expeditionen, dels såsom kanslist i

sundhets-kollegium och kolonial-ärendenas departement, vid 1812 års riksdag blef antagen till kanslist i konstitutionsutskottet, hvarvid en af hans minnestecknare anmärker, att han redan nu var en lika stor vän af grundlagarnas helgd och af den lagbundna tryckfriheten, som han var fiende till bränvinet.

Om också det stora snillet och de utomordentliga anlagen stundom förmå bryta sig en väg i trots af alla hinder, är det likväl obestridligt, att de förhållanden, under hvilka den unge mannen träder ut i lifvet, hafva ett väsendtligt inflytande på hans utveckling och blifvande förmåga. Sjelfva fosterlandskärleken, — den mäktigaste driffjäder till en uppoffrande verksamhet, — motstår svårligen de allt för lugna tidernas söfvande verkan, hvaremot pröfningar och motgångar förmå att, stundom på ett underbart sätt, väcka äfven de slumrande krafterna till lif. För v. Hartmansdorffs danande till hvad han blef, var tiden gynsam. Vid sitt första steg på embetsmanna-banan fann han fäderneslandet försvagadt, blödande ur ett sår, som tiden måste läka, men hvaraf smärtan då kändes i hela sin bitterhet. En statshvälfning hade föregått, visserligen utan egentlig strid, men icke utan att lemna många och vigtiga *inre* frågor sväfvande. Såsom närvarade vid riksdagarne hade v. Hartmansdorff varit i tillfälle att på nära håll bevitna och i någon mån, om också i en underordnad ställning, arbeta för deras lösning. Dock ej nog härmed, — äfven den yttre politiken stod på dagordningen, och då Sverige med förtröstan till den valde Thronföljaren åter grep till svärdet, blef det v. Hartmansdorff förunnadt att, såsom anstäld vid Kronprinsens högqvarter samt arbetande under Wetterstedt och Wirsén, deltaga i de svenska och pommerska ärendenas beredning, stundom ock att inför Kronprinsen föredraga de

frågor, som af Honom omedelbart afgjordes. Han åtföljde äfven Prinsen så väl till Paris som på vägen derifrån, under hvilken tid han föredrog de pommerska målen och donations-angelägenheterna, men afsändes, sedan arméen hemtågat, till Pommern, och återkom först i Juni månad 1814 till Stockholm. Hans tjenstgöring der blef likväl icke långvarig, då han dels fick befallning att åtfölja Kronprinsen till Götheborg, dels ock i Oktober månad förordnades till kanslist vid den kommission, som med Norska Storthinget underhandlade om Sveriges och Norges förening.

Under tiden utnämnd till protokolls-sekreterare, arbetade von Hartmansdorff i början af följande året med pommerska och kolonial-ärendena, samt tjenstgjorde dels hos uppfostrings-komitéen, hos hvilken han sedan 1812 varit anställd, dels under riksdagen i riddarhus-kansliet. Lifligt följde han alla vid riksdagen förekommande frågor, och, ehuru ännu för ung att få uppträda inom sitt Stånd, ådrog han sig likväl redan då genom sitt nit och sina omfattande insigter dess uppmärksamhet. Efter riksdagen erhöll han det vigtiga, men derjemte ansträngande och smärtsamma uppdraget att såsom sekreterare åtfölja general-löjtnanten friherre Boije till Berlin för att biträda vid underhandlingarna om Pommerns afträdande till preussiska kronan. Ryska S:t Annæ Ordens andra klass och preussiska Johanniter Orden blefvo vedermälen af det anseende han förvärfvat bland dem, med hvilka han under fullgörandet af sina ofta grannlaga pligter kom i beröring. Det var ock utan tvifvel de sällsynta egenskaper, han dervid ådagalade, som föranledde, att han, som efter ärendenas afslutande en längre tid qvarstannade i Tyskland*), der i Juni månad 1816

*) Det var under denna tid eller Påskdagen 1816 som han till tvenne sina syskonbarn skref det om sann Gudsfruktan, djup sedlighet och

uppsöktes med kallelsen att såsom sekreterare hos riksståthållaren afgå till Norge, hvarjemte han kort derefter utnämndes till förste expeditions-sekreterare i Konungens kansli.

De första åren af von Hartmansdorffs vistande i Norge skänkte honom föga tillfredsställelse. Obekant med folk och land, saknade han allt förtroligare umgänge, för hvilket icke heller tjensten skänkte honom ersättning. Den nyss utnämnde Riks-Ståthållaren, fältmarskalken grefve Carl Mörner, förvärfvade sig väl snart i utöfningen af denna grannlaga befattning allmän aktning, men åtnjöt icke från Stockholm det understöd för sina åsigter, som han med skäl ansåg för sig nödigt, och kunde ej böja sig för syften dem han ej gillade. Missnöjet blef således ömsesidigt, och von Hartmansdorff, som icke blott delade sin förmans grundsatser, utan ock ansågs på honom utöfva ett ej obetydligt inflytande, fick i detta hänseende dela hans öde. Emellertid kunde hans bepröfvade skicklighet icke undvaras, och då grefve Mörner, hösten 1818, på begäran erhöll afsked, qvarlemnades von Hartmansdorff ensam till den nye Riks-Ståthållarens, grefve Sandels' ankomst i maj 1819, med fullmakt att öppna och handlägga alla till Riks-Ståthållare-embetet ankommande skrifvelser. Vid denna tid hugnades han med kansliråds värdighet och utnämndes till riddare af nordstjerne orden.

Efter nära tre års vistande i Norge hade von Hartmansdorff nu hunnit göra sig förtrolig med dess förhållanden och i dem finna trefnad. Den tid, tjensten lemnade honom öfrig, använde han att förbereda sig till den verksamhet, som en gång för honom skulle blifva den väsendtligaste.

---

en redan rik lefnadsvishet vitnande bref, som finnes infördt i *Läsning för folket,* 26 Årg., 1:a Häft., sid. 30.

Han läste mycket, särskildt allt sådant som kunde bibringa honom en grundlig kännedom af de båda brödrafolkens samhälls-inrättningar. Ofta öfvade han sig ensam i sitt rum att med hög stämma hålla tal, hvilket slutligen gaf husfolket anledning till tvifvel, om det stod alldeles rätt till med hans förstånd. Derjemte sysselsatte han sig med ett sjelfständigt bearbetande af sådana frågor, som för tillfället inom hans eget fädernesland påkallade uppmärksamheten eller fordrade ett afgörande. Bland dessa var redan då den om styrelseverkens organisation, rörande hvilken han år 1820 författade och till vänners granskning hemsände en afhandling, innehållande en jemförelse mellan de svenska och norska styrelseverken, och med syfte att, genom likhet i båda rikenas inre styrelseorganer, befordra en närmare förening. Detta arbete kom honom snart till gagn; ty då han, som ej gillade åtskilliga af regeringens förslag till 1821 års storthing, med anledning deraf begärde och erhöll tillstånd att lemna sin befattning i Norge, inkallades han kort efter sin återkomst till Stockholm såsom ledamot i den af Kongl. Maj:t redan den 2 Februari 1819 förordnade komitéen för organisationen af rikets styrelseverk.

Vid början af sina arbeten hade denna komité antagit såsom "en förberedande grundsats i afseende på den plan, "komitéen hade att uppställa, att densamma borde öfverens- "stämma med konstitutionens föreskrifter och de deruti stad- "gade styrelseformer, så att den, utan rubbning af rikets "grundlagar, kunde antagas och sättas i verkställighet. Lik- "väl borde komiterade ej härigenom vara hindrade att föreslå "de förändringar, som till planens fullkomnande kunde vara "nödiga, och hvilka sedermera, i föreskrifven konstitutionel "ordning, kunde varda föreslagna". Detta öfverensstämde ej med von Hartmansdorffs åsigter. Man finner redan nu

hos honom ett drag, som mer än en gång skall åter framträda. Han älskade ej reformer utan annat ändamål än att ändra det bestående, för hvilket han hyste aktning, och han emottog derföre i allmänhet med misstroende, alltid med försigtighet, de många förslag till samhällsförbättringar, som hans tid alstrade. Hade han emellertid blifvit öfvertygad om nödvändigheten af en förändring, då ville han göra den grundlig och framgick utan undseende eller tvekan på den väg, han ansåg leda till målet. Enligt hans mening i förevarande fall borde Komitéen ”uppställa *allmänna grund-*”*satser* eller sådana, som i grunden gälla för all statsför-”valtning, i hvilket samhälle som helst, samt derefter be-”dömma beskaffenheten af våra *särskilda* inrättningar, och ”medlen att förbättra dem, som det tarfva”. Häraf blef en naturlig följd, att äfven grundlagens stadganden borde pröfvas, och nödiga rättelser deruti föreslås, om så erfordrades. Då likväl Komitéens öfriga ledamöter ej ville frångå sitt en gång fattade beslut, återstod för von Hartmansdorff intet annat än att arbeta på egen hand, och frukten deraf blef det *Förslag till inrättningen af Sveriges Statsförvaltning*, som år 1823 af honom från trycket utgafs i tvenne delar, af hvilka den första innehöll de allmänna grunderna och den senare dessas tillämpning på Sveriges statsförvaltning.

Mot den statslära, som uti första delen framställes, kan utan tvifvel befogade anmärkningar göras. Att, såsom von Hartmansdorff säger, statsförvaltningen skall ”i alla sina åtgärder gemensamt åsyfta både *skydd* och *förkofran*”, är en sats, som väl må kunna försvaras, men då han på grund deraf indelar förvaltningen i tre hufvudafdelningar, nemligen *skyddsafdelningen*, der skydd har öfvervigten, *förkofringsafdelningen*, der förkofran har öfvervigten, och *medelafdelningen*, der de bägge äro jemnvägande, synas bestäm-

ningarna ej så klara, att icke vid tillämpningen en osäkerhet eller ett godtycke kan ega rum. Detta jemte nödvändigheten att, då en gammal statsförvaltning skulle ombildas, om äfven motvilligt, — kanske ej sällan omedvetet, — fästa ett visst afseende på det bestående, har onekligen menligt inverkat på arbetet i dess helhet. Å andra sidan har det likväl äfven obestridliga förtjenster, och den år 1840 genomförda ombildningen af statsrådets organisation skall visserligen icke blifva den enda förändring i vår statsförvaltning, som i sina hufvuddrag varit af von Hartmansdorff tänkt och yrkad, långt innan åsigterna mognat för dess vidtagande. För författaren var detta arbete utan tvifvel af stort gagn och bidrog ej oväsendtligt till hans utbildning. Sjelf yttrade han derom, att ”nödtvånget att genomtänka och ”utföra ett helt system gaf honom en bildning och stadga ”i begrepp, som han förut saknade, och att han öfvergick ”från de tomma, liberala begrepp, han hittils hyst, till mera ”sammanhängande, stadgade och begränsade”.

Med 1823 års riksdag intog v. H. för första gången såsom riksdagsman sin plats på riddarhuset, der han sedermera under mer än 30 år med outtröttligt nit verkade för hvad han ansåg fäderneslandets väl kräfva, och der hans ord ofta utöfvade ett inflytande, som var bestämmande vid afgörandet af de vigtigaste frågorna. Att han redan nu, föga mer än trettio år gammal, kunde uppträda såsom en af de ledande männen, vitnar å ena sidan om det sätt, hvarpå han under flera vigtiga uppdrag motsvarat det honom visade förtroende, men förutsätter derjemte, att han här kände sig vara kommen på sin rätta plats, der han oberoende af den gunst, som hittils fört honom framåt, skulle för blifvande segrar hafva att tacka endast sina insigter och den öfverlägsna förmåga, han möjligen kunde utveckla.

I sjelfva verket syntes han skapad för riksdagsmannakallet. Arbetet var för honom ett behof, och han kunde, utan annat afbrott än för de med måttlighet njutna måltiderna, åt detsamma egna hela dagen, som för honom började redan klockan 4 om morgonen. Också var ingen förekommande fråga honom främmande; han hade beredt sig till dess behandling, och yttrade sig öfver de flesta, visserligen icke med egentlig vältalighet, i detta ords vanliga betydelse, men med öfvertygande kraft och med en klarhet, som fängslade åhöraren. Med en ovanlig förmåga af sjelfbeherskning stod han lugn, äfven då församlingen omkring honom var som lifligast upprörd. Endast en lätt röstens darrning röjde i högst sällsynta fall djupet af den känsla, som förestafvade honom de gripande orden. Hans yttrande gälde alltid sak, aldrig motståndarens person, och tillät han sig någon gång ett skämt, hvaraf denne träffades, var det med ett honom eget uttryck af godt lynne, som borttog udden.

Ett utmärkande drag hos v. H. var den ihärdighet, hvarmed han kunde arbeta för en åsigt, om hvars rigtighet han blifvit öfvertygad. Blef han öfverröstad, visade han sig aldrig och var sannolikt icke heller modfäld. Han sökte då blott att vid ett annat tillfälle eller under en annan form vinna sitt mål, och lyckades ofta, äfven då hans vänner gifvit saken förlorad. Häri låg en stor del af hans styrka. En förmåga, hvari han åtminstone icke under de senast förflutna femtio åren varit af någon öfverträffad, var den att sammanhålla och till samverkan bringa de med honom i hufvudsakliga delar liktänkande. Redan vid 18 års ålder har han i en efterlemnad anteckning sagt: ”Jag har funnit, ”att obetydliga personer kunna göra oss betydliga tjenster, ”och att de alltid äro villigare dertill än de mäktige, samt ”att bekantskap med hvarje hederlig man eller yngling ej

”bör försakas”. Utan tvifvel fann han denna ynglingens erfarenhet bekräftad af mannens, och förstod att deraf draga fördel för framgången af de åsigter, för hvilka han ansåg det såsom sin pligt att kämpa. Riksdagsmän af alla Stånd, — inom Adeln utan afseende på ålder eller samhällsställning, — samlades hos honom för att öfverenskomma rörande vigtigare frågors behandling. Särdeles för de yngre adelsmännen voro dessa sammankomster en skola, der de, uppmärksamt lyssnande till de erfarnares rådslag, kunde stadga sin mening i frågor, som förut voro dem främmande. Med outtröttlig välvilja upptog och besvarade v. H. de inkast, som gjordes mot hans uttalade meningar, och om han icke alltid lyckades att öfvertyga, skiljdes man dock aldrig från honom utan ökad aktning icke blott för hans omfattande insigter, utan ock för det brinnande nit, hvarmed han frivilligt offrade tid och krafter för uppfyllande af sin medborgerliga pligt.

Hvad här blifvit yttradt gäller naturligtvis i högre mått för v. H:s senare riksdagsmanna-verksamhet, men har sin tillämpning äfven på början af densamma. För första gången yttrade han sig på Riddarhuset den 24 Januari 1823 om olämpligheten af högre ansvarige embetsmäns deltagande i bänkmansvalen, och några dagar senare talade han för *offentlighet* vid Adelns öfverläggningar. Motioner väcktes af honom vid denna riksdag: om besparing i riksdagskostnaderna; om undersökning huru kronans bygnader användas; om inskränkning af regeringens rätt till ekonomisk lagstiftning; om kammarrättens obehindrade rätt att fullfölja anmärkningar mot högre och lägre redogörare; om revision af alla allmänna kassor; om portofrihet för tidningar, samt om presterskapets och kyrkoväsendets förbättrade organisation. En af honom väckt motion om anhållan hos

Konungen, att större sparsamhet vid utdelande af adelskap måtte iakttagas, förföll med hans eget begifvande, då den af Ståndet emottogs med ogillande. Af de öfriga motionerna hafva de flesta under tidernas lopp vunnit framgång, och om äfven riksdagens deltagande i den ekonomiska lagstiftningen, — en fråga till hvilken v. H. vid följande riksdagar ofta återkom, — icke blifvit i grundlagen erkänd, kan man likväl säga, att hans åsigt äfven i detta hänseende gjort sig gällande, då numera åtminstone endast undantagsvis någon väsendtligare förändring i de ekonomiska författningarne vidtages utan Riksdagens medverkan. I strid mot den reformerande rigtningen af hans motioner stodo några af hans under riksdagen afgifna anföranden, hvaribland må anmärkas den mot tiotalsräkningens införande i mått, mål och vigt, samt mot skråförfattningarnas upphäfvande, hvilka förändringar han jemväl framgent bekämpade, till dess de ändock slutligen blefvo genomförda.

Så väl flertalet af v. H:s yttranden, som de af honom väckta motioner antyda, att han vid denna tid stod oppositionen nära, dock var han allt för sjelfständig att sluta sig till något parti på ett sätt, som kunde lägga band på hans öfvertygelse. Dessutom fann han icke hos de män, af hvilka de mera frisinnade åsigterna förfäktades, de personliga egenskaper, som fästat honom vid flera af de styrande, till hvilka han fortfarande stod i ett vänskapligt förhållande, äfven då omständigheterna gjorde ett afbrott i hans mera förtroliga umgänge med dem nödvändigt. Det dröjde icke heller länge, förr än en ökad erfarenhet förde honom i en annan rigtning. Sjelf skref han efter riksdagens slut: ”Ju längre riksdagen varade, ju mera aftogo mina ”liberala tänkesätt, och ju mera insåg jag deras tomhet.”

Under riksdagens lopp blef v. H. af ridderskapet och adeln vald till fullmäktig i riksgäldskontoret, ett uppdrag för honom så mycket mera välkommet, som han saknade anställning i rikets tjenst. Hans flit och ordningssinne samt det allvar, hvarmed han af underordnade fordrade samma egenskaper, gjorde sig äfven här till det allmännas fördel gällande. Göromålen inom riksgäldskontoret kunde likväl icke fylla hans tid, som han derföre under de närmast följande trenne åren använde till riktande af sitt stora kunskapsförråd samt till författande af uppsatser i hvarjehanda ämnen, af hvilka en del infördes i tidningar och tidskrifter.

Med år 1826 fick hans verksamhet åter en mera bestämd rigtning, då han dels den 25 Maj af riddarhus-directionen utsågs till riddarhus-kamrerare, dels ock redan i slutet af år 1825 blifvit af Kongl. Maj:t förordnad att vara ledamot i komitéen till öfverseende af rikets allmänna undervisningsverk, som likväl sammanträdde först under hösten följande året. Måhända är det, oaktadt nära ett halft århundrade sedan dess förflutit, ännu för tidigt att dömma, huruvida hans deltagande i komitéens arbeten i sjelfva verket varit till allt det gagn, som utan tvifvel af honom åsyftades. Den väsendtligaste meningsstrid, som inom komitéen kämpades, rörde de gamla språken och deras vigt såsom grundläggande undervisningsämne, i sammanhang hvarmed naturligen stod tiden, då undervisningen i dem borde börja. Den plats, de klassiska språken dittils intagit i den offentliga undervisningen, försvarades af Järta, Grubbe, Wingård, Rosenstein, Geijer, Wallin och Hagberg, hvaremot de lefvande språkens större vigt och tidigare införande samt frihet från de döda språkens läsning yrkades af Agardh, Tegnér, Berzelius, Pehr von Afzelius, Fryxell och Lefrén. Dessa senare hyllade jemväl i allmänhet de nyare åsigter

rörande skolundervisningen, som den tiden sökte göra sig gällande, såsom förening af skola och gymnasium i ett läroverk, en friare flyttning, och samme lärares undervisning i ett ämne uti skolans alla klasser. Von H., som i början delade de förstnämndes mening, närmade sig under öfverläggningarnes gång allt mera till de senares. I öfverensstämmelse med sitt lynne kunde han icke göra något till hälften. Icke utan långt öfvervägande hade han kunnat öfvergifva de äldre åsigterna, men sedan det en gång skett, blef han de nyares ifrigaste försvarare i det betänkande som slutligen af komitéen afgafs. Han förordnades också 1827 till ledamot och sedermera till ordförande i directionen för *nya elementarskolan*, som enligt komitéens tillstyrkan anlades i Stockholm för att pröfva det nya undervisningssättet, och deltog ända till sin död verksamt i ledningen af denna skolas angelägenheter.

Vid 1828—1830 årens riksdag, under hvars lopp v. H. mot sin vilja valdes till ledamot i stats-utskottet, hvaraf hans förflyttning från riksgäldskontorets till bankens styrelse blef en följd, finna vi honom hafva intagit en förändrad ställning. Sin öfvertygelse kunde han icke dölja, hvarföre det måste hända, att han i vissa frågor, såsom angående ständernas rätt att granska alla allmänna kassor och adelns rätt att vägra utnämnde adelsmän introduction på riddarhuset, uppträdde på ett för regeringen föga behagligt sätt. Å andra sidan skiljde han sig likväl mera bestämdt från oppositionen, hos hvilken han trodde sig finna syften, dem han ogillade, och i striderna om den lika arfsrätten samt om skyddstullarnes borttagande var han en af de konservativa åsigternas ifrigaste förkämpar.

Efter riksdagens slut kallades v. H. den 23 April 1831 till stats-sekreterare för ecklesiastik-ärendena. De stora

egenskaper, hvilka utmärkte honom såsom embetsman, framträdde visserligen äfven här, dock utan att han af rikets presterskap och skollärare i allmänhet förmådde tillvinna sig det förtroende och det bifall, hvartill hans af ingen bestridda skicklighet, rättrådighet och samvetsgrannhet syntes berättiga. Många omständigheter bidrogo härtill, kanske ej minst den, att han för sina åsigter saknade nödigt stöd inom regeringen, som kallat honom till det ansvarsfulla embetet mera såsom en gärd af aktning för hans förtjenster och för att göra sig hans stora parlamentariska förmåga till godo, än af verkligt förtroende och öfverensstämmelse i tänkesätt. Till försvårande af hans ställning bidrog äfven i sin mån en del af tidningspressen, som icke kunde glömma sin missräkning att ej se den framstående mannen i oppositionens led. Om den dagliga pressens inflytande den tiden har man svårt att numera göra sig en föreställning. Den tidningsläsande allmänheten var till antalet jemförelsevis ringa, men för hennes omdöme kunde svårligen någon vara likgiltig, och hon hade ännu icke lärt sig tro, att en tidning kunde framställa en beskyllning, som saknade all grund.

Under dessa förhållanden är det lätt förklarligt, att ehuru v. H. under 1834—1835 årens riksdag, så vidt hans trägna embetsgöromål medgåfvo, följde förekommande frågor han likväl mindre än förut inverkade på ärendenas gång, Hufvudsakligen egnade han sig åt dem, som rörde bankens rörelse och förvaltning, särdeles med afseende på myntbestämningens upprätthållande, i hvilket syfte han, ehuru utan framgång, äfven yrkade Konungens deltagande i lagstiftningen för riksens ständers bank.

Den 28 Januari 1836 utnämndes v. H. till kommendör af nordstjerne orden och förflyttades den 9 Mars 1838 från statssekreterare- till hofkanslersembetet. Att han emottog

detta, är blott ett nytt bevis på hans pligtkänsla och försakande fosterlandskärlek. Sjelf yttrar han i ett bref den 22 Juni 1838: "Tro ej, att jag lemnar ecklesiastikärendena "utan saknad. Tvertom hade jag helst fortfarit med deras "vård. Men under politiska strider måste den civile em"betsmannen anse sig såsom officeren i krig, låta nedskjuta "sig på den post, hvarest man finner honom behöfvas. "Detta är enda skälet hvarföre jag lemnat en mödosam"mare, men lugnare och mindre otacksam befattning för "en annan, som är motsatsen." Von H. kände ganska väl alla olägenheterna af indragningsmakten, men han kunde ej medgifva, att en gällande lag fick sofva. Samhället hade uti nämnde makt sökt ett skydd mot pressens missbruk. Lagd i hans hand måste hon derföre begagnas, der giltiga skäl förefunnos, och han gjorde det, utan att af någon betänklighet låta sig återhållas. Långt ifrån att deraf hejdas, blef emellertid pressen med hvarje dag våldsammare, och fann dervid sin räkning, då hvarje indraget tidningsnummer gjorde det följande så mycket begärligare. Sinnesstämningen blef sålunda allt mera upphetsad, och regeringen fann sig slutligen föranlåten att åt v. H. anvisa en annan verkningskrets. Den 2 November 1838 erhöll han förordnande att vara landshöfding i Calmar län. Det rykte, som föregått honom, var ej egnadt att här göra honom välkommen, men det dröjde ej länge för än detta förhållande förändrades, och då han den 28 Mars 1840 lemnade embetet, emedan regeringen vid landssekreterare-tjenstens tillsättande ej fästat afseende vid hans önskan, skedde det till ej mindre saknad för länets invånare än för honom sjelf.

Von H. var nu åter utan offentlig tjenstebefattning, men måhända tjenade han aldrig sitt fosterland med större värma och slutligen med större framgång än just vid denna tidpunkt.

Tilldragelserna vid 1840 års riksdag äro allmänt kända och ligga dessutom vår tid allt för nära, att ett bedömande af de dervid handlande personerna ännu skulle kunna vara lämpligt, kanske icke heller ske med nödig oväld. Här må således endast erinras, att vid riksdagens början bildat sig en opposition icke blott mot regeringens grundsatser utan ock mot den åldrige hjelte-konungen personligen. Oppositionens seger vid utskottsvalen var fullständig och nedslagenheten bland regeringens vänner allmän. Von H. stod, åtminstone bland de ledande, ensam orubblig och med fast beslut att ej vika utan fortsatt kamp. För Konungen hyste han hvarken personlig tillgifvenhet eller blind beundran, men hans känsla uppreste sig mot den framträdande otacksamheten mot en man, till hvilken Sverige likväl stod i outplånlig förbindelse, och konungamakten så väl som samhällsordningen voro föremål, till hvilkas försvar han var beredd att offra sina sista krafter. Snart yppade sig ock för honom ett tillfälle att för dem våga en afgörande strid.

Den 1 Februari framställde grefve Anckarsvärd på riddarhuset ett förslag till statsreglering, nedsättande med omkring en million R:dr de af regeringen äskade anslag, och väckte i sammanhang dermed fem motioner, nemligen:

1:o att *hemmantals- eller extraordinarie räntan* skulle från och med 1841 års början upphäfvas;

2:o att allmänna bevillningen enligt Art. II, §§ 9, 12 och 13, särskilt gällande städerna, skulle *till hälften* nedsättas; samt att, i fall genom Konungens vägran hemmantals-räntans upphäfvande icke kom till verkställighet,

3:o beslutet om nedsättning i allmänna bevillningen skulle inställas;

4:o all uppbörd af allmänna bevillningen enligt Art. I samt Art. II för hemman och lägenheter och för fastighet i städerna skulle inställas; och

5:o Riksgäldskontorets styrelse erhålla föreskrift att vägra all utbetalning till statsverket af den del af allmänna bevillningen, som ansågs motsvara hvad hemmantalsräntan kunde utgöra.

Hvad de tvenne förstnämnda af dessa motioner angår, kunde man hysa olika meningar om deras lämplighet, hvaremot lagligheten af dem icke kunde sättas i fråga. Annorlunda var förhållandet med de trenne senare. Om man också icke mot dem kunde åberopa den bestämda ordalydelsen af någon viss grundlagsparagraf, hade de likväl ostridigt ett mot grundlagens anda stridande syfte att tvinga Konungen till medgifvanden, hvilka man på förhand antog ej vara förenliga med hans uppfattning af landets kraf, eller ock åstadkomma en brytning, hvars följder ingen kunde förutse. Att statsutskottet skulle tillstyrka bifall till de motioner, som dit hänvisades, kunde man till följd af dess sammansättning antaga såsom visst, och ställningen var således i hög grad betänklig. Under dessa omständigheter beslöt v. H. att på riddarhuset yrka vägran af de tre senare motionernas remitterande till utskott. Försöket var under den rådande sinnesstämningen så till vida djerft, som dess misslyckande skulle ytterligare försvagat regeringens ställning, hvarföre det också af många afstyrktes, men sedan v. H. öfvertygat sig att någon annan utväg icke fanns, var han orubblig. Härtill bidrog väl ock i väsendtlig mån hans fullständiga kännedom af tänkesätten på riddarhuset. Af dess ledamöter hade en del redan före riksdagens början förenat sig till en fast opposition; andre voro åter af öfvertygelse regeringens försvarare. Mellan dessa stod en

talrik skara särdeles af yngre adelsmän, som väl i allmänhet vid elektorsvalen slutit sig till oppositionen, men likväl med föresats att vid hvarje förekommande fråga låta sig bestämmas endast af de bästa skälen. Det var dessa v. H. hoppades vinna, och han missräknade sig icke. Den 5 Februari var den afgörande dagen. Vägran att remittera motionerna, så vidt de ifrågasatte eller bestredo Konungens rätt att slutligen afgöra frågan om hemmantals-räntans afskaffande, yrkades först af herr Rääf med den grundlighet och det djupa allvar, som städse utmärkte hans yttranden, hvarefter v. H. och herr P. Lagerhjelm yttrade sig i samma syftning, den förre med en så öfvertygande kraft, att han oemotståndligt drog flertalet på sin sida. Hans seger var också fullständig. Sedan remiss af den tredje motionen blifvit vägrad med 164 röster mot 200, af den fjerde utan votering och af den femte med 134 röster mot 155, återtog grefve Anckarsvärd i följande plenum sitt förslag rörande statsregleringen.

Från denna stund var v. H:s öfvervägande inflytande på riddarhuset under de närmast följande riksdagarne obestridt, men det arbete han på dess bibehållande nedlade, gränsar också till det otroliga. Bland de flera tusende yttranden af honom, som i ridd. och adelns protokoll förvaras, falla ej mindre än 1,933 på 1840 års riksdag, och 1,127 på 1853—1854 årens, den sista som af honom bivistades. Bland de motioner, han vid 1840 års riksdag väckte, förtjenar hufvudsakligen en att här omnämnas. Ehuru han icke var blind för det svenska representations-sättets brister, hade han likväl under föregående riksdagar varit obenägen mot en förändring af detsamma. Af yttranden under enskilta samtal har man anledning tro, att han i denna åsigt styrktes af den förändring, borgareståndet undergått endast deri-

genom, att fem af bruksegare valde ombud der erhållit plats. Då emellertid konstitutions-utskottet nu syntes på allvar taga frågan om hand, men arbetade i en rigtning som han ansåg allt för äfventyrlig, beslöt han att sjelf framställa ett förslag. Det åsyftade bildandet af ett femte stånd, den s. k. ståndspersonsklassen, och samtlige riksdagsmännens fördelning till lika antal i två kamrar utan annan skilnad mellan dessa, än att de äldres kammare skulle väljas för fem riksdagar och medlemmarne hafva fyllt 40 år, de yngres åter för en riksdag och ledamöterne hafva uppnått 30 års ålder. Som bekant är antogs konstitutions-utskottets förslag, grundadt på samfälda val, att hvila till grundlagsenlig behandling vid nästföljande riksdag.

Vid denna valdes v. H. åter till fullmäktig i banken, en befattning som han derefter genom omval ända till sin död innehade och med vanligt nit utöfvade, hvarvid han hufvudsakligen afsåg myntväsendets upprätthållande samt bankens stärkande och säkerhet. På vinst af dess rörelse fästade han jemförelsevis mindre afseende, yrkade derföre varsamhet vid sedelutgifningen och satte alltid under ofördelaktiga penningeförhållanden bankens trygghet framför de lånesökandes behof och fördel. Under sin långvariga förvaltning inhemtade han om bankoverkets invecklade machineri den fullständigaste kännedom, följde dess rörelse i alla dess delar och utöfvade öfver dess tjenstemän en kontroll, som måhända någon gång föreföll öfverdrifven. Det låg likväl så i hans karakter att med ytterlig samvetsgrannhet göra allt hvad honom ålåg, att han äfven af de underlydande, som blefvo föremål för hans anmärkningar, måste tillvinna sig högaktning och tillgifvenhet, emedan han icke på någon stälde så stora fordringar som på sig sjelf. Flera förbättringar i bankens räkenskapsföring blefvo

enligt hans förslag vidtagne, hvarjemte han påyrkade ökade kunskapsprof för inträde i bankens tjenst och förbud för dess tjenstemän i de högre graderna att innehafva tjenst utom verket.

Då statssekreterare-embetet till följd af departementalstyrelsens införande vid 1840 års riksdag indrogs, blef v. H. åter utan tjenst, och Konungens proposition, att han på grund deraf enligt vanligt bruk skulle få åtnjuta lönen såsom pension blef af det förstärkta statsutskottet afslagen. Det var således mera af behof än af verklig håg han den 30 Juni 1841 emottog det honom erbjudna president-embetet i kammarrätten, hvilket han sedan till sin död innehade och förvaltade på ett sätt, som inom verket förvärfvade honom allas vördnad och det tacksamaste erkännande. Så väl genom sin öfverlägsna förmåga, som genom beskaffenheten af de embeten han närmast förut innehaft vand att vid förekommande ärendens afgörande endast behöfva rådfråga sin egen uppfattning, visade han dock vid kammarrättens bord en otvungen aktning för hvarje uttalad mening, och om han också vid sitt inträde i verket saknade något af de speciela insigter, som voro erforderliga, sökte han samvetsgrannt att ersätta denna brist genom den aldrig svigtande ihärdighet, hvarmed han der följde ärendenas behandling.

Nära samtidigt med utnämningen till president erhöll v. H. förordnande att såsom svensk ordförande deltaga i den redan år 1839 tillsatta, af fyra svenska och fyra norska ledamöter bestående *unions-komité*, som hade att utreda och framställa förslag i afseende på flera de förenade rikena rörande frågor. Komitéens förslag till föreningsakt afgafs den 4 November 1844, ehuru det först efter tjugo års hvila befordrades till trycket. Oaktadt den långa tid som förflutit, sedan v. H. vistades i Norge, hade han dock framgent med

uppmärksamhet följt dess utveckling, och var således väl förberedd till det mödosama arbete, som nu ålades honom. Den reservation, hvarmed han beledsagade komitéens betänkande, antyder en klar uppfattning af föreningens art samt ett oväldigt bedömande af de båda brödrafolkens ställning inom densamma. Det förefaller emellertid som hade han ej af komitéens arbete väntat någon synnerlig frukt, och allmän torde numera den öfvertygelse vara, att föreningens styrka är att söka mera i de båda folkens inbördes vänskap och förtroende, ökadt genom en lifligare beröring med hvarandra, än i skrifna lagar, så vida dessa innebära något annat än ett troget uttryck af de hos båda rådande tänkesätt.

Huru utmärkt v. H. än var såsom embetsman och huru gagnande än hans erfarenhet och grundlighet vid de särskilda uppdrag honom lemnades, förblefvo dock alltid riksdagarne de tillfällen, då han intog en ställning och utöfvade ett inflytande motsvarande hans ovanliga egenskaper. 1844 års riksdag, som, med undantag för en enda fråga, icke i öfrigt efterlemnat stora frukter, var kanske den, under hvilken hans politiska karakter framträdde i sin renaste dager. På thronen hade nyss uppstigit en Konung, som, med öppen blick för sin tids sträfvanden, ansågs benägen att träda i spetsen för den rörelse, som af dem måste framkallas. Han hade i sin rådkammare upptagit män, om hvilkas frisinnade tänkesätt ingen kunde tvifla, och helt visst var det hans uppriktiga önskan att, så vidt hans konungsliga pligt medgaf, i vårt statslif införa de förbättringar och ombildningar, som tycktes vara af den allmänna meningen påkallade. Huru långt Han i sjelfva verket *ville* gå, eller om Han var tillräckligt stark att *stanna*, då Han ville, derom var man emellertid ännu oviss, och denna ovisshet jemte det liberala partiets jubel voro väl egnade att kalla de mera

återhållande åsigternas förfäktare till vaksamhet, och, i händelse af behof, till motstånd. Främst påkallades detta af det sedan nästföregående riksdag hvilande representationsförslaget. Adeln var derföre vid riksdagen talrikt samlad och v. H. blef dess sjelfskrifne ledare samt ingick sjelf i konstitutions-utskottet, bland hvars adliga ledamöter den mest afgjorda konservatism ej var tvetydig. Likasom vid början af 1840 års riksdag befann sig riddarhusets majoritet således nu i oppositionen, men af alldeles motsatta grunder, och i en opposition, af hvilken, under v. H:s ledning, konungamakten icke kunde hafva något att befara. Med samma styrka, som han bestred regeringens förslag, då de af honom ogillades, understödde han dem han ansåg förenliga med fäderneslandets väl, begagnande sitt inflytande, man kunde säga sin makt, med en måtta, värdighet och oväld, som måste tillvinna honom äfven motståndarnes högaktning, huru mycket de än kunde ogilla hans åsigter.

Ehuru det hvilande representations-förslaget af adeln och preståndet förkastades, var likväl sjelfva frågan bragt derhän, att hon, såsom en af Konungens rådgifvare på riddarhuset yttrade, *icke kunde falla*. Inom konstitutions-utskottet måste ett nytt förslag utarbetas, och den förseglade sedeln afgjorde, att ståndsgrundsatsen vid utskottets arbete skulle tillämpas, hvarvid såsom ledning antogs ett af v. H. inlemnadt förslag, nära öfverensstämmande med det han vid nästföregående riksdag afgifvit. Det godkändes också af adeln och preståndet, men afslogs af borgare- och bondestånden, hvarmed frågan för den gången förfallit. Huruvida v. H. i sjelfva verket med misnöje såg denna utgång, må lemnas derhän. Visst är att han motsatte sig det sedermera väckta förslaget att hos Konungen anhålla om tillsättandet af en komité för representationsfrågans behandling, hvilket

emellertid af riksdagen bifölls. Det blef derigenom oundvikligt, att striden vid nästkommande riksdag skulle förnyas, och detta förhållande, jemte antagandet af lagen om *den lika arfsrätten*, hvarigenom v. H. ansåg adelns styrka undergräfd, måhända ock det godtyckliga sätt hvarpå representations-rätten af många bland ståndets ledamöter begagnades, lärer redan nu hos honom grundlagt öfvertygelsen, att adeln borde afstå från sin sjelfskrifna representationsrätt, om med denna uppoffring kunde köpas ett förslag, som räddade de konservativa grundsatserna och innebar en representation af "de stora yrkena i samhället", hvilken han af både theoretiska och praktiska skäl ansåg såsom den enda rigtiga. Han började derföre kort efter riksdagens slut det vidlyftiga arbete öfver svenska representationen, hvilket, först sex år senare offentliggjordt, skulle bryta hans makt och förbereda en ny sakernas ordning.

Under 1847—1848 årens riksdag fortfor v. H:s stora inflytande ej blott på riddarhuset utan ock inom presteståndet. Hans verksamhet gränsade också till det otroliga. Utan att försumma göromålen i kammarrätten, hvars sammanträden han bevistade hvarje dag, då ej plenum i ståndet hindrade, följde han vid riksdagen hvarje ärende, höll enskilda sammanträden för att förbereda de vigtigare frågornas behandling, meddelade skriftligen sina åsigter åt dem af sina förtrognare vänner, han ej personligen kunde träffa, och var vid ståndets plena oftast den förste som inträdde, den siste som lemnade samlingsrummet.

Representations-komitéens förslag, som, ehuru med stor möda utarbetadt, likväl hade den hos komitéförslag ej sällan förekommande olägenheten att vara frukten af en sammanjemkning och således ej fullständigt tillfredsställde någon sida, framlades för ständerna utan regeringens förord. Dess

antagande var således föga troligt, men då det hvilade på grundsatsen af samfälda val, som v. H. med alla lofliga medel ville motarbeta, ingaf han till konstitutions-utskottet sitt af tvenne stånd år 1845 gillade förslag. Utskottets flertal syntes också benäget att antaga grundsatsen af *klass-val*, — ett uttryck, som den tiden ansågs klinga bättre än de förkättrade ståndsvalen, — då underrättelsen om den i Frankrike i slutet af Februari månad 1848 timade revolutionen plötsligen åstadkom en nog liflig rörelse i sinnena och en förändring af hela den politiska ställningen. På en efterhärmning af den nybildade franska republiken tänkte väl ingen, men tillfället måste dock af det raska framåtskridandets män begagnas att undanröja så mycket af det bestående, som möjligt, och representations-frågan kom således med ökad styrka på dagordningen. En upphetsad sinnesstämning inom samhällets lägre lager kan ej tillfredsställas endast af en lustfärd i tankens rymder. Hon söker derföre gerna ett synligt föremål, och v. H. hade väl förtjenat äran att ställas främst bland dem, mot hvilka missnöjet under gatuoroligheterna efter reform-middagen den 18 Mars rigtades. Hans bostad ofredades, fenstren blefvo inslagne och man började redan inslå porten, då vakt ankom. Följande dagen, då folksamlingarne utanför hans boning åter började, fick han besök af öfverståthållaren, som erbjöd honom sitt personliga skydd för att föra honom i säkerhet, hvilket han dock med några, enligt hvad det uppgifves, temligen allvarliga ord afböjde. Förklädd begaf han sig till en vän, der han uppehöll sig några dagar arbetande på sitt representationsförslag, och man visste icke hvarthän han begifvit sig, men i nästföljande plenum den 21 Mars stod han på sin bänk talande med det fullkomliga lugn, som hos honom aldrig förnekade sig.

Emellertid framlade Konungen, omgifven af en ny rådkammare, ett på samfälda val grundadt representationsförslag, som af konstitutions-utskottet tillstyrktes att hvila till grundlagsenlig behandling, och dermed var enligt då gällande riksdagsordning vid frågan för tillfället intet vidare att göra. Von H. ansåg likväl ännu icke sin sak förlorad. Försvagad synförmåga hindrade honom väl att åt sitt arbete i representationsfrågan gifva hela den fullständighet, han från början afsett, men med nödig förkortning var det under hösten 1850 så fullbordadt, att han kunde inlemna det till den då samlade riksdagens konstitutions-utskott, sedan det kongliga förslaget fallit i tre stånd. Från trycket utgafs det i Februari 1851 under titel: "Förslag till Svenska Folk-"representationens ombildning och dermed sammanhängande "ändringar i Föreningsakten med Norrige samt grundlagarne "och valstadgarne för Sverige". Likasom förslaget till inrättningen af Sveriges statsförvaltning, lät han äfven detta företrädas af en theoretisk del, hvilken, jemte åtskilligt som var en följd af tidsförhållandena och vittnar om svårigheten för tänkaren att från inflytelsen af dem göra sig fri, innehåller mycket, som under alla tider skall blifva värdt att begrundas. Besynnerligt är, att v. H., hvars skarpsinnighet och klara blick så ofta väckt beundran, kunde misstaga sig så fullständigt, att han år 1851 ansåg de liberale öfvertygade, "att den gamla ståndsgrundsatsens utbyte mot allmänna val" icke kunde genomdrifvas, samt att, å andra sidan, hans eget förslag var "en nyhet af den genomgripande "beskaffenhet, att det icke skulle kunna vinna insteg utan "någon längre betänketid". Så mycket klarare förutsåg han de följder, förslagets ingifvande till konstitutions-utskottet skulle medföra för honom sjelf. Rörande yttrar han derom i företalet: "Det inflytande, han (författaren) egt bland

"de konservative och med detsamma på riksdagsangelägen-"heterna öfverhufvud, skall han förmodligen mista, och hafva "den sorgen se flerfaldiga allmänna ärenden gå, efter hans "tanke, mindre väl, än de eljest måhända skolat göra. Åt-"skilliga gamla vänner torde han äfven förlora, utan att "kunna, vid sin framskridna ålder, påräkna förvärfvandet "af motsvarande nya. Denna ålder torde ock vålla, att "författaren icke upplefver sitt förslags framgång, om en "sådan skulle framdeles inträffa. Men, då han uppmanar "sina ståndsbröder att försaka hvad många af dem högt "värdera, så är det i sin ordning, att han, i detta hänseende, "uppoffrar mest. Med undergifvenhet vill han bära sitt öde, "om han genom sitt förslag kan, i någon mån, bereda fäder-"neslandet det lugn och den styrka, hvilka dermed åsyftas."

Tiden kan icke här medgifva en i någon måtto fullständig redogörelse för v. H:s förslag. En granskning deraf skulle derjemte vara utan gagn och minst böra företagas af den, som i dag har till åliggande att tekna hans bild. Blott den åsigt må här uttalas, att detta förslag, genom den upplösning inom de konservative, som deraf föranleddes, kanske mer än något annat bidragit att befrämja den reform, som redan tio år efter v. H:s död var mogen, och hvars frukter vi nu skörda.

Von H:s ställning på riddarhuset var, såsom redan är antydt, härmed väsendtligt förändrad. Såsom ledare kunde han svårligen erkännas, då flertalet i den vigtigaste frågan ogillade hans åsigter. Många af hans forne vänner, kanske mest de som förut stått honom närmast, visade honom en frånstötande köld, dock måste hvar och en högakta hans bevekelsegrunder, och af ståndet i dess helhet hördes han fortfarande alltid med uppmärksamhet, i de flesta fall med förtroende. Sådant var också förhållandet under 1853—1854

årens riksdag då han, med redan bruten helsa, för sista gången deltog i riksdagsförhandlingarna. Han fick ock derunder tillfälle att handlägga en fråga, som länge legat honom varmt om hjertat. Ända sedan bränvinets missbruk vid början af 1830-talet blifvit föremål för en allmännare uppmärksamhet, var v. H. en af nykterhetssakens mest verksame anhängare, blef år 1837 en bland svenska nykterhetssällskapets stiftare och sedan följande året dess nitiske ordförande. Ursprungligen hoppades han, att man på öfvertygelsens väg, genom tal och skrift, skulle kunna bryta den förderfliga vanan vid bränvinets begagnande och sålunda äfven minska tillverkningen deraf. Sträng anhängare af skråtvånget, ansåg han att frihet i näringarne skulle bereda deras undergång och ville derföre åt bränvinsbränningen gifva all möjlig frihet, i sammanhang hvarmed han äfven i början motsatte sig en förhöjd beskattning derå, emedan. såsom han yttrade: "om bränvinet ger millioner, blir detta "nationalförderf outrotligt." Småningom öfvergick han likväl till en förändrad åsigt, då han trodde sig finna, att man endast på beskattningens väg kunde minska antalet af bränvinsbrännare samt dermed äfven af dem, som vid riksdagarne förde denna närings talan. Då nu vid 1853 års riksdag ett särskildt utskott tillsattes för bränvinsfrågans behandling, invaldes han till ledamot deri och bidrog verksamt till den förändring i bränvinslagstiftningen, som der grundlades och af hvilken nu för densamma gällande stadganden blott äro en utveckling.

Bland de motioner, v. H. vid denna riksdag väckte, var en, som länge utgjort föremål för hans önskningar och begrundande, nemligen om inrättandet af ett ecklesiastikcollegium, med åliggande att bereda de ecklesiastika ärendena till föredragning inför Konungen samt utöfva tillsyn

öfver de kyrkliga myndigheterna, universiteten och de offentliga skolorna. Tanken var, såsom man väl känner, icke ny, — den var framställd redan af Gustaf II Adolf och Axel Oxenstjerna, — men v. H. hade gifvit honom tillämpning på senare tiders förhållanden och detta med en fullständighet och omsorg, som voro väl egnade att åt hans förslag bereda framgång. Tillstyrkt af ekonomi-utskottet antogs det af tre stånd och blef således Riksens Ständers beslut, som likväl icke vann Konungens bifall.

Von H:s helsa var nu för alltid bruten. Under somrarne 1855 och 1856 besökte han Carlsbad men utan verkan, och då riksdagen i Oktober månad sistnämnde år sammanträdde, såg adeln för första gången under mer än trettio år med saknad hans plats på riddarhuset af den väldige kämpen lemnad tom, för att aldrig mer af honom intagas. Det varma deltagandet i alla vid riksdagen förekommande frågor af större vigt öfvergaf honom likväl först med lifvet. Så länge de sjunkande krafterna medgåfvo, emottog han ännu besök af de många riksdagsmän af alla stånd, som begärligt sökte hans råd, och detta äfven sedan han i December månad blifvit nedlagd på den sjukbädd, från hvilken han ej mer skulle uppstiga. Medveten af sin snart stundande bortgång, ordnade han allt hvad dermed stod i sammanhang och afvaktade med lugn befrielsens timma. Den 20 December beslöt ridd. och adeln att genom landtmarskalken till honom frambära uttrycken af sin saknad öfver hans frånvaro samt af sitt deltagande och bekymmer öfver hans försämrade helsotillstånd. Denna gärd af högaktning och tillgifvenhet från ett stånd, åt hvars förhandlingar han egnat en så stor del af sin verksamhet, men hvars nära obegränsade förtroende han frivilligt försakat, då han ansåg pligten mot fäderneslandet det fordra, mottogs af honom med synbar

rörelse, som han likväl snart beherskade. Med fast stämma svarade han: "Helsa och tacka dem alla; säg dem, att min "bästa verksamhet varit den jag utöfvade för ståndet, och "att min sista bön skall blifva en välsignelse öfver mitt stånd och mitt fädernesland." Blott några få timmar, under hvilka han till sista ögonblicket bibehöll redighet och själsstyrka, återstodo honom ännu. Följande morgon slocknade han stilla. Hans stoft hvilar i Solna kyrkogård, men jordfästningen skedde den 5 Januari 1857 i Stockholms Storkyrka. Enligt i plena fattade beslut, åtföljde samtliga riksstånden det långa sorgetåget, till hvilket medborgare af alla klasser i stort antal slöto sig såsom ett vitnesbörd, att känslan af den förlust, fäderneslandet lidit genom hans bortgång, sträckte sig vida utom den krets, inom hvilken han hufvudsakligen verkat.

En man med så bestämda åsigter som v. H., och hvilken aldrig undandrog sig den strid, som fordrades för att göra dem gällande, måste finna motståndare, hvilka ej sparade honom i kampen, men vid hans öppnade graf nedlades vapnen. I det plenum, den 30 December, då landtmarskalken till ridd. och adeln framförde v. H:s afskedshelsning, beslöt ståndet att öfver honom låta prägla en minnespenning, — ett erkännande af hans utomordentliga förtjenster, i hvilket äfven hans politiska motståndare uttryckligen deltogo. Minnespenningen, som under riksdagen blef färdig, visar på framsidan v. H:s bröstbild med omskrift: Aug. v. Hartmansdorff. F. 1792. D. 1856, och på frånsidan en eklöfskrans inom hvilken står: "Enhälligt tillerkänd af Svea "Rikes Ridderskap och Adel. 1856."

Då Kongl. Vetenskaps Akademien i dag egnar den utmärkte mannen en likartad hyllning, innebär det ett vördnadsfullt erkännande deraf, att frukterna af hans omfattande

verksamhet i mer än ett afseende kommo äfven Akademien till del. Sedan år 1830 hennes ledamot, följde han städse med lifligt deltagande hennes förhandlingar, valdes år 1849 till hennes præses, och deltog i denna egenskap med synnerligt nit i utarbetandet af de Grundreglor, som ännu äro bestämmande för Akademiens verksamhet. Sitt præsidium nedlade han med ett tal om sambandet och vexelverkan mellan näringarne, kyrkan och samhället.

Slutligen må här blott tilläggas några mera omfattande omdömen öfver v. H. såsom offentlig och enskild man.

Bitterheten af de anfall, särdeles från den dagliga pressens sida, för hvilka v. H. länge utgjorde ett föremål, kan finna en förklaringsgrund till och med i hans öfverlägsenhet. Då man ej förmådde vederlägga hans skäl eller förneka hans erfarenhet, kunde ju ett försök göras att kasta en skugga på hans afsigter eller göra föremålet för hans sträfvanden misstänkt. Sådana försök uteblefvo ej heller, och de smärtade honom djupare, än han i allmänhet lät förmärka, utan att de dock i någon mån inverkade på hans handlingssätt. Långt ifrån att förakta det allmänna omdömet satte han tvertom på "ett godt allmänt rykte" ett högt värde, men det var honom omöjligt att för vinnande af bifall en hårsmån afvika från sina grundsatser, och denna karakterens fasthet tog under det ihärdiga klander, för hvilket han var utsatt, stundom utseende af trots. I det enskilta lifvet godhjertad, välvillig och försonlig, ådrog han sig härigenom någon gång i det offentliga lifvet en ovilja, som, huru orättvis den i grunden må hafva varit, icke alltid saknade skenet af befogenhet.

Bland de beskyllningar, som rigtades emot honom, var äfven den för en till ytterlighet drifven konservatism och frihetsfiendtlighet. Innebar denna beskyllning någon sanning,

— och detta torde svårligen kunna förnekas — måste den likväl inskränkas till en viss krets af föremål. Sålunda kämpade han med orubblig seghet emot en utvidgad religionsfrihet, mot den friare handels- och näringslagstiftning, som under de senare åren af hans lefnad gjorde sig gällande, mot den lika arfsrätten, mot tiotalsräkningens införande i mynt, mått, mål och vigt, samt mot föreslagna förändringar i straffsystemet och beskattningssättet. Man må likväl icke häraf draga den slutsats, att han följdrigtigt måste och borde motsätta sig hvarje förändring af det bestående. Fann han detta bristfälligt och en föreslagen förändring ändamålsenlig, var ingen ifrigare än han vid dess genomförande, hvarvid han ingalunde tvekade att i grunden upprifva det föråldrade. Hans redan omnämnda deltagande i skolfrågans behandling och bränvinslagstiftningen, hans förslag till statsförvaltningens ordnande och representationens ombildning bära härom vitne. I de samfund och direktioner, der han inkallades, gjorde sig hans håg att omskapa det mera eller mindre föråldrade icke blott känd, men fruktad, emedan äfven de, som i hufvudsaken delade hans åsigter, ryggade tillbaka för den grundlighet, hvarmed han gick tillväga.

Varmt tillgifven det konstitutionela regeringssättet, önskade v. H. med detta parad en stark konungamakt. I detta hänseende undergingo hans åsigter aldrig någon vexling. Då han började sin riksdagsmanna-bana, var Sveriges Konung ännu i full utöfning af den makt, 1809 års regeringsform honom förlänat, och v. H. kunde då med friskt mod och utan tvekan göra en opposition, hvarigenom han hoppades att utan våldsamma brytningar kunna undanröja gamla brister och missbruk. Tjugo år senare var ställningen väsendtligen förändrad. Grundlagens bokstaf qvarstod orub-

bad, men tolkades ej mera på samma sätt, och man kan således lätt förklara det djupa bekymmer, hvarmed v. H. då af sin öfvertygelse rörande flera vigtiga frågor nödgades att uppträda såsom ledare för dem, hvilka bekämpade regeringens förslag. Hans opposition kunde också af samma skäl aldrig blifva annat än tillfällig, gällande en viss, vigtigare fråga, och då flera kongl. propositioner under samma dag förekommo till behandling, kunde man få höra honom med samma ifver motsätta sig den ena och försvara den andra. Icke alla förmådde rätt uppfatta denna förening af sjelfständighet och pligtkänsla, som icke tillät honom att iakttaga tystnad, der han med sitt tal framkallade missnöje och splittring, utan att kunna i saken något uträtta, och man klandrade derföre ofta såsom en följd af halsstarrighet och rätthafveri, hvad som i sjelfva verket hade de ädlaste bevekelsegrunder.

Under en kall och stundom sträf yta dolde sig hos v. H. ett varmt hjerta och ett för allt skönt och godt öppet sinne. Sannt gudfruktig, välgörande äfven med små tillgångar, oegennyttig stundom till öfverdrift, åtnjöt han såsom enskild man en odelad aktning. I sitt hem, der han år 1828 såsom sin maka införde Beata Maria Ehrenkrona, dotter af häradshöfdingen Samuel Gammal Ehrenkrona och Clara Elisabeth Flach, syntes han efter slutadt dagsarbete bortlägga de omsorger, hvarmed han af de allmänna angelägenheterna betungades. Hans i grunden goda och glada lynne gaf sig då luft, och hans djupa insigter, i förening med en rik erfarenhet samt ett ovanligt lätt framställningssätt, gjorde aftonstunderna i hans hus till verkliga högtider för dem, som hade lyckan att tillhöra hans förtroligare umgängeskrets. Bland dem hafva redan många följt honom i grafven, och snart stundar den tid, då de som under hans ledning

bildades för allmänna värf, hafva upphört att deltaga i behandlingen af fosterlandets angelägenheter, men hans minne skall ej dö, ty Sveriges historia under Konungarne Carl XIV Johans och Oscar I:s regeringar skall ej kunna skrifvas, utan att man på mer än ett blad får att läsa det vördade namnet af Jacob August von Hartmansdorff.

LIBRARY OF CONGRESS
0 019 450 095 6